

P1-F3. Rentgenowska analiza strukturalna monokryształów*

Zagadnienia

Budowa sieci krystalicznej, stała sieci. Długość fali promieniowania X. Metody wytwarzania promieniowania X. Budowa i charakterystyka lampy rentgenowskiej. Dyfrakcja Bragga na sieci krystalicznej.

1 Układ pomiarowy

Pomiary wykonuje się przy pomocy dyfraktometru rentgenowskiego firmy LEYBOLD Didactic, przedstawionego schematycznie na rys. 1. Źródłem promieniowania X jest elektronowa lampa rentgenowa (rys. 2¹), z rozgrzaną katodą emitującą elektrony, które bombardują molibdenową anodę wtopioną w miedziany blok. Geometria elektrod jest taka, że emitowane z katody kwanty promieniowania X padają na kolimator, skupiający wiązkę promieniowania na próbce. Próbkę umieszczona jest na stoliku goniometrycznym (rys. 3), obracającym przy pomocy sterowanego automatycznie silnika krokowego. Urządzenie umożliwia zmianę kąta ϕ od 0° do 87.5° . Całość sterowana jest komputerowo, program wyświetla wyniki w postaci tabeli i wykresu.

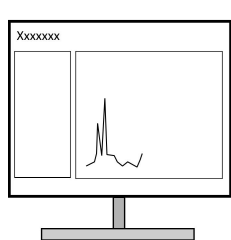

Fig. 1: Schemat dyfraktometru rentgenowskiego

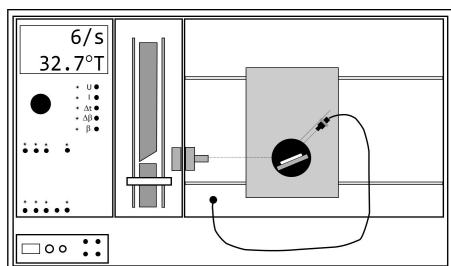

Fig. 2: Lampa

Fig. 3: Stolik goniometryczny

Pomiarowi podlega natężenie ugiętej na sieci krystalicznej wiązki promieni rentgenowskich, w funkcji kąta padania wiązki na badaną próbkę. Celem ćwiczenia jest wyznaczenie: (1) długości fali promieniowania X urządzenia w oparciu o znaną sieć krystaliczną NaCl; (2) stałej sieci krystalicznej badanych próbek krystalicznych.

2 Pomiary

Wyznaczenie długości fali promieniowania X w oparciu o znaną sieć krystaliczną

1. Pokrętlą sterującym ustalić parametry lampy i pomiaru:

napięcie lampy	U , kV	35
natężenie prądu anodowego lampy	I , mA	1
interwał czasowy próbkowania	Δt , s	$1 \div 10$
krok zmian kąta padania promieni X na próbkę	$\Delta \phi$, $^\circ$	0.1

Zatwierdzić parametry przyciskiem COUPLED.

2. Ustalić przedział zmienności kąta padania wiązki promieni X na próbkę:

ϕ_{min}	----- $^\circ$ +COUPLED
ϕ_{max}	----- $^\circ$ +COUPLED

*Opracowanie: dr inż. Alina Domanowska

¹ Fotografie pochodzą ze strony www producenta (LD Didactic)

Na wyświetlaczu pojawiają się ustawienia zerowe.

3. **Nie dotykając badanej powierzchni**, umieścić próbkę NaCl w uchwycie.
4. Wcisnąć przycisk SCAN ON/OFF. Urządzenie wykonuje rejestrację widma dyfrakcyjnego.
5. Odczytać kąty Bragga dla ugięć 1, 2 i 3 rzędu (z tablicy danych pomiarowych lub z wykresu w programie sterującym) i umieścić je w tabeli.

n	linia	$\theta, ^\circ$	λ , pm	λ_{sr} , pm	$u_a(\lambda_{sr})$, pm
1	K_α				
2					
3					
1	K_β				
2					
3					

Wyznaczenie stałej sieci dla wybranych próbek

6. Zarejestrować widma dyfrakcyjne wybranych próbek.
7. Określić kąty Bragga K_α i K_β dla ugięć 1, 2 i 3 rzędu. Umieścić je w tabeli.

n	linia	$\theta, ^\circ$	a , pm	a_{sr} , pm	$u_a(a_{sr})$, pm
1	K_α				
2					
3					
1	K_β				
2					
3					

3 Opracowanie wyników pomiarów

Wyznaczenie długości fali promieniowania X w oparciu o znaną sieć krystaliczną

1. Korzystając z zależności obliczyć długości fali promieniowania X dla linii α i β

$$\lambda_\alpha = \frac{2a \sin(\theta_\alpha)}{n}, \quad \lambda_\beta = \frac{2a \sin(\theta_\beta)}{n},$$

gdzie: $a = 564.02$ pm – stała sieciowa dla monokryształu NaCl, n – rząd ugięcia, θ - kąt Bragga, obliczyć długości fali promieniowania rentgenowskiego λ_α i λ_β dla każdego pomiaru i umieścić je w tabeli.

2. Obliczyć średnie długości fali promieniowania rentgenowskiego dla każdej linii λ_α i λ_β .
3. Obliczyć niepewności statystyczne $u_a(\lambda_\alpha)$ i $u_a(\lambda_\beta)$ jako odchylenia standardowe wartości średniej, pomnożone przez odpowiednie współczynniki Studenta Fishera. W odpowiednim formacie wpisać je do tabeli.

Wyznaczenie stałej sieci dla wybranych próbek

4. Obliczyć stałe sieciowe badanej próbki dla linii α i β , korzystając z zależności

$$a_{\alpha/\beta} = \frac{n\lambda_{\alpha/\beta}}{2 \sin(\theta_{\alpha/\beta})}.$$

i umieścić je w tabeli.

5. Obliczyć średnie wartości stałych sieciowych a_α i a_β oraz ich niepewności statystyczne $u_a(a_\alpha)$ i $u_a(a_\beta)$.
6. Wyznaczyć średnią ważoną stałej sieciowej a wraz z niepewnością i zapisać w poprawnym formacie.
7. Wykonać test zgodności a z wartością tablicową a_T dla badanego materiału. Skomentować.